

บทบาทและความเป็นมา ของนิเทศการศึกษา

น.อ.ศ.วันทวิ ปาลโมกษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฝ่ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ

ตามคำสั่งฝ่ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ ที่ ๘/๒๕๕๐ ลง ๑๑ ก.ค.๕๐ เรื่อง แต่งตั้งหน่วยนิเทศการศึกษา ฝ่ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ ได้แต่งตั้งคณะบุคคลขึ้นคณะหนึ่งเพื่อทำหน้าที่ในนามของหน่วยนิเทศการศึกษา ฝ่ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ โดยได้ระบุหน้าที่ไว้ในข้อ ๒. ของคำสั่ง ดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนสรุปได้ดังนี้

๑. กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการดำเนินการสอนและบริหารจัดการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อควบคุมมาตรฐานและพัฒนาการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น

๒. ติดตามและดูแลการดำเนินการเรียนการสอนและการบริหารจัดการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์รวมทั้งให้คำปรึกษาและคำแนะนำแก่หน่วยงานครูอาจารย์และบุคคลทางการศึกษาของฝ่ายศึกษา

๓. รวบรวมผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน ประกอบด้วยการจัดทำประมวลการสอน แผนการสอน การประเมินประสิทธิภาพการสอน บันทึกภาระงานสอน การวัดและประเมินผล

๔. ศึกษา วิเคราะห์และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนและรายงานสรุปปัญหา อุปสรรค ข้อขัดข้อง ข้อเสนอแนะและประเมินผลการดำเนินงานตามข้อ ๑ - ๓ ให้ฝ่ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ ทราบทุกปีการศึกษา

จากคำสั่งดังกล่าว ผู้เขียนจึงต้องกลับไปทบทวนกระบวนการนิเทศการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง และในการนี้ผู้เขียนได้นำสิ่งที่ทบทวนมาฝากผู้ใฝ่รู้ทั้งหลาย อย่างน้อยก็ใช้วารสารโรงเรียนนายเรือเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) ระหว่างผู้ที่สนใจด้วยกันโดยจะกล่าวย่อનોติดถึงความ เป็นมาของการนิเทศการศึกษา เพื่อเชื่อมโยงแนวคิดในปัจจุบัน ซึ่งอาจทำให้เรามองภาพของการนิเทศ การศึกษาได้ชัดเจนขึ้น

ความเป็นมาของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาเริ่มต้นเมื่อใดไม่มีหลักฐานที่แน่นอน แต่นักการศึกษาส่วนใหญ่เชื่อกันว่า การนิเทศการศึกษาอาจจะเริ่มในสมัยจักรวรรดินิยมซึ่งอยู่ในรูปแบบของการตรวจตรา ควบคุม แล้ววิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีนักการศึกษาหลายท่านได้แบ่งวิวัฒนาการของการนิเทศการศึกษาไว้ จึงขอเสนอเพื่อ

เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจกับบทความพอสั่งเขปดังนี้

สเปียร์ (Spears : ๑๙๕๔ อ้างในเอกสารการสอน จีระพันธ์ พูลพัฒน์ ๒๕๔๘ : ๑) ได้แบ่งการนิเทศการศึกษาออกเป็น ๔ สมัย

สมัยที่ ๑ การนิเทศการศึกษาเป็นการตรวจและควบคุมสถานศึกษา โดยคณะกรรมการสถานศึกษา เริ่มเมื่อปี ค.ศ.๑๗๐๐ โดยภาพรวมจะเป็นการควบคุมโดยทั่ว ๆ ไป ไม่ได้สนใจด้านการสอนของครูว่าสอนดีหรือไม่ดีอย่างไร มีปัญหาอะไรและอย่างไร จะแก้ปัญหาด้วยวิธีใด เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะคณะกรรมการสถานศึกษาไม่มีความรู้ในเรื่องนิเทศการศึกษาอย่างเพียงพอ

สมัยที่ ๒ การนิเทศการศึกษาเป็นการตรวจและควบคุมสถานศึกษา โดยศึกษาธิการ เริ่มเมื่อ ค.ศ.๑๘๐๐ ซึ่งมีสาเหตุมาจากคณะกรรมการสถานศึกษามีความเห็นว่าการศึกษาคือเรื่องของเทคนิคต้องอาศัยผู้รู้หรือเชี่ยวชาญ แต่อย่างไรก็ตาม การนิเทศการศึกษาในสมัยที่ ๒ นี้ก็ยังคงเป็นเรื่องของการตรวจและควบคุมเช่นเดิม

สมัยที่ ๓ การนิเทศการศึกษาได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ค่อนข้างมาก โดยให้ความสนใจไปที่การสอนเป็นสำคัญ โดยหัวหน้าสถานศึกษาหรือครูใหญ่กับศึกษานิเทศมีความเชี่ยวชาญในทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งเริ่มมีการนิเทศการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ระหว่างปี ค.ศ.๑๘๗๕ - ๑๙๐๐

สมัยที่ ๔ การนิเทศการศึกษาเป็นเรื่องของการอบรมครูโดยเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๙๕๓ - ปัจจุบัน เป็นกระบวนการแห่งความร่วมมือระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายด้วยกัน เช่น ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครูอาจารย์และผู้ปกครอง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ครูมีความรู้ความสามารถในการสอนและสามารถแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดให้ได้

อาย, เนทเซอร์ (Eye, Netzer : ๑๙๖๕) ได้แบ่งสมัยของการนิเทศการศึกษาออกเป็น ๔ สมัย เช่นเดียวกับสเปียร์

สมัยที่ ๑ อยู่ในช่วง ค.ศ.๑๖๕๒ - ๑๘๗๕ การนิเทศการศึกษาในช่วงนั้นเป็นการตรวจตราควบคุมโดยผู้บริหารสถานศึกษา เน้นการควบคุมสถานศึกษาในด้านของบริเวณ อาคารสถานที่ รวมไปถึงการปกครองนักเรียนและกระบวนการเรียนการสอน

สมัยที่ ๒ อยู่ในช่วง ค.ศ.๑๘๗๖ - ๑๙๓๖ การนิเทศการศึกษาได้วิวัฒนาการเปลี่ยนกลยุทธ์จากการควบคุม ตรวจสอบ มาเป็นการให้คำแนะนำเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนของครู โดยมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ให้คำแนะนำ ขอย้ำว่าผู้แนะนำต้องมีความเชี่ยวชาญในด้านกระบวนการเรียนการสอน

สมัยที่ ๓ อยู่ในช่วง ค.ศ.๑๙๓๗ - ๑๙๕๓ เป็นสมัยที่กระบวนการนิเทศได้มีการพัฒนาการยกระดับขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง กล่าวคือ กระบวนการนิเทศได้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม (Participative) มากขึ้น โดยใช้ความพยายามของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ ตลอดจนผู้บริหารในระดับต่าง ๆ ร่วมกันปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน

สมัยที่ ๔ อยู่ในช่วง ค.ศ.๑๙๓๗ - ปัจจุบัน การนิเทศการศึกษาในยุคนี้ เป็นยุคแห่งการค้นคว้าวิจัย โดยจะคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนและการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาของการเรียนการสอนเป็นสำคัญ

หากจะพิจารณากระบวนการพัฒนาการของการนิเทศการศึกษาตามที่กล่าวมา เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การนิเทศการศึกษาได้มีการพัฒนามาโดยลำดับ เริ่มต้นเราจะเห็นกลยุทธ์ของการนิเทศการศึกษา เป็นเรื่องของการควบคุม ตรวจสอบ แล้วพัฒนาเป็นเรื่องของการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน สุดท้ายก็ได้พัฒนามาสู่การศึกษาค้นคว้าวิจัย แต่ในทางปฏิบัติจริงการควบคุม ตรวจสอบ ก็ยังคงมีอยู่

สำหรับการนิเทศการศึกษาในประเทศไทยนั้น เกิดขึ้นเมื่อประเทศไทยมีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณปี พ.ศ.๒๔๑๔ โดยมีลักษณะเป็นการควบคุม ตรวจสอบ ให้เป็นไปตามพระบรมราชโองการ ต่อมาเมื่อมีการขยายการศึกษาไปตามหัวเมือง จึงได้แต่งตั้งพนักงานตรวจแขวงขึ้นเพื่อออกไปตรวจการปฏิบัติงานของครู

ปี พ.ศ.๒๔๔๕ เริ่มมีหน่วยศึกษานิเทศก์รับผิดชอบงานนิเทศการศึกษาโดยตรง เพื่อช่วยเหลือโรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคทางด้านวิชาการ

ปี พ.ศ.๒๔๗๗ หน่วยศึกษานิเทศก์ ได้เพิ่มบทบาทมากขึ้นกว่าเดิมกล่าวคือทำหน้าที่ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงประถมตอนปลายให้มีมาตรฐานทั่วประเทศ โดยมุ่งเน้นไปที่การอบรมครู แนะนำการทำอุปกรณ์การสอน สาริตการสอน และต่อมางานนิเทศการศึกษาก็ได้ขยายไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ปี พ.ศ.๒๕๒๓ ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาตาม พ.ร.บ.โอนกิจการบริหารโรงเรียนประชาบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและโรงเรียนประถมศึกษาของกรมสามัญศึกษาไปขึ้นตรงกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา ซึ่งมีผลทำให้เกิดศึกษานิเทศก์สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด และศึกษานิเทศก์อำเภอกระจายอยู่ทั่วประเทศ ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดระเบียบว่าด้วยศึกษานิเทศก์สังกัดคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๒๔ และได้พัฒนาองค์การบริหารศึกษานิเทศก์ ให้เหมาะสมกับสภาพการจัดการศึกษาตามลำดับเรื่อยมา ซึ่งถือว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางการนิเทศการศึกษาคั้งล่าสุดของไทย

ความหมายของการนิเทศการศึกษา

ความหมายของการนิเทศการศึกษา มีผู้รู้ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้ให้ความหมายแตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับแนวคิดและความเชื่อของแต่ละบุคคล สามารถสรุปได้ ๓ แนวคิด คือ

แนวคิดที่ ๑ (Spears : ๑๙๖๗ อ้างใน วีระพันธ์ พูลพัฒน์ ๒๕๔๘ : ๗) กล่าวไว้ว่า การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนของครู โดยทำงานร่วมกับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่ ๒ (Wiles : ๑๙๖๗ อ้างใน วีระพันธ์ พูลพัฒน์ ๒๕๔๘ : ๗) กล่าวไว้ว่า การนิเทศการศึกษา เป็นกิจกรรมและบริการที่ช่วยปรับปรุงการสอนซึ่งจะทำให้ครูทำงานในหน้าที่ได้ดีขึ้น มีขวัญกำลังใจ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและยังรวมไปถึงการอบรมครูและพัฒนาหลักสูตรด้วย และ Harris ได้กล่าวไว้ว่า การนิเทศการศึกษาคือ การกระทำใด ๆ ที่บุคลากรในสถานศึกษากระทำต่อนักเรียนและสิ่งต่าง ๆ ในสถานศึกษาเพื่อรักษามาตรฐานหรือเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนภายใต้ระเบียบแบบแผน อำนาจความสะดวกแก่การสอนให้มีการพัฒนาที่ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิผลในด้านการสอนเป็นสำคัญ

แนวคิดที่ ๓ (Good : ๑๙๗๓ อ้างใน วีระพันธ์ พูลพัฒน์ ๒๕๔๘ : ๗) ได้กล่าวไว้ว่า การนิเทศการศึกษา คือความพยายามทุกวิถีทางของผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาในการที่จะช่วยให้คำแนะนำแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาให้รู้จักปรับปรุงการสอน และ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ กล่าวไว้ว่า การนิเทศการศึกษาคือความพยายามในทุกวิถีทางของผู้เชี่ยวชาญที่จะช่วยพัฒนาผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษาได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและให้ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สำหรับผู้เขียนมีความเห็นว่า ความหมายของการนิเทศการศึกษาที่เหมาะสมกับการบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบันน่าจะหมายถึง ความพยายามของผู้เชี่ยวชาญในการที่จะเข้าไปช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาและแนะนำครู-อาจารย์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในด้านการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ให้การนิเทศกับผู้รับการนิเทศ

จากความหมายของการนิเทศการศึกษาที่กล่าวมา เราจะพบว่าในทุกแนวคิดของการนิเทศการศึกษา จะมีจุดเน้นที่เหมือนกันก็คือการนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการ ในการพัฒนาครูอาจารย์ ให้สามารถพัฒนาตนเองด้านการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุผลตามเป้าหมาย ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย โดยมุ่งเน้นทางด้านการให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ให้คำปรึกษา ดังนั้น ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นศึกษานิเทศก์จะต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในด้านกระบวนการเรียน การสอน การสร้างสื่อและนวัตกรรมในระดับผู้เชี่ยวชาญ หากมีความรู้ความสามารถในการนิเทศใกล้เคียงกับผู้รับการนิเทศ ย่อมเป็นเรื่องยากที่จะอยู่ในฐานะผู้ให้การช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษา และอาจจะเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้นิเทศก์กับผู้รับการนิเทศด้วยซ้ำไป

หลักการนิเทศการศึกษาที่ดี

๑. การนิเทศการศึกษาจะต้องสัมพันธ์กับการบริหาร

การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการใช้ทรัพยากรเพื่อให้การบริการด้านต่าง ๆ ซึ่งก็แน่นอนว่าต้องรวมไปถึงอาคารสถานที่ สื่อและเครื่องมือต่าง ๆ ในการสนับสนุนกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษาเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เจริญก้าวหน้าตามที่สังคมต้องการ แม้ว่าการนิเทศการศึกษาจะเป็นงานที่อยู่ภายใต้กรอบของการบริหารก็ตาม แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักการศึกษาว่าการนิเทศการศึกษากับการบริหารมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีหน้าที่เหมือนกันคือ การสร้างสรรค์สภาพที่เหมาะสมสำหรับกระบวนการทางการศึกษาและคงไว้ซึ่งประสิทธิภาพทั้งการบริหารและการนิเทศการศึกษา จะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดมิได้ การบริหารที่ดีจะก่อให้เกิดสภาพการเรียนการสอนและการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพด้วย

๒. การนิเทศการศึกษาควรเป็นวิทยาศาสตร์

แผน กิจกรรม วิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ควรตั้งอยู่บนเจตคติและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การนิเทศการศึกษาจะต้องมุ่งเน้นในเรื่องของการทดลอง การสังเกต การวินิจฉัยและความเชื่อได้ การนิเทศการศึกษาควรใช้การค้นพบทางการวิจัย ข้อทดสอบมาตรฐานและการวิเคราะห์สถิติ จะต้องมีการตรวจสอบถึงความเที่ยงตรงของข้อมูล การนิเทศการศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์จะแปลความหมายของจุดมุ่งหมาย นโยบาย วิธีการบนพื้นฐานของความจริง การนิเทศการศึกษาจะเริ่มต้นด้วยการให้ได้มาซึ่งความสมบูรณ์ ความถูกต้องของความเป็นไปของสถานศึกษา อุปกรณ์การสอนและเทคโนโลยีทางการสอน ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์เฉพาะอย่าง แรงจูงใจและบุคลิกภาพของผู้เรียนตลอดจนธรรมชาติของการเรียนรู้ การนิเทศการศึกษาควรจะก้าวไปด้วยความมั่นใจในความคิดอย่างพินิจพิเคราะห์

๓. การนิเทศการศึกษาควรเป็นประชาธิปไตย

การนิเทศการศึกษาไม่ใช่เป็นเรื่องของการควบคุมแต่ต้องเป็นเรื่องของความร่วมมือ ร่วมใจ ทุกคนมีสิทธิที่จะทำประโยชน์ให้ได้ การเลือกอุปกรณ์การสอนและวิธีสอนเป็นสิทธิของครูทุกคน การนิเทศการศึกษาในยุคปัจจุบันต้องเคารพในตัวบุคคลและความแตกต่างของแต่ละบุคคลรวมถึงบุคลิกภาพของนักเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษา ดังนั้น ผู้นำในการนิเทศการศึกษาจะต้องเป็นคนที่มีความอดทนสูง เมื่อกลุ่มบุคคลใดไม่ได้อยู่ในระดับของความคาดหวังของตน ผู้นำในการนิเทศการศึกษาจะต้องกระทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อสนับสนุนเขาเหล่านั้น การนิเทศการศึกษาในแบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องให้โอกาสอย่างเต็มที่ในการอภิปรายและแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ผู้นำเทศจะต้องมีแนวคิดที่ทุกคนมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีพลังและความสามารถในการช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามและการปรับปรุง

การนิเทศการศึกษาแบบประชาธิปไตย จึงกลายเป็นสิ่งจูงใจให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเชื่อมั่นในตนเองตลอดจนความรู้สึกสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ของแต่ละคน ผู้นำยุคโลกาภิวัตน์จะต้องปฏิบัติงานมุ่งสู่เป้าหมายรวมของทุกคนและยึดหลักแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยทุกคนเห็นชอบด้วยในการปฏิบัติงานนั้น ๆ การนิเทศการศึกษาที่ดีจะต้องใช้บทบาทของภาวะผู้นำมากกว่าการใช้อำนาจโดยตำแหน่ง และเมื่อใดมีความจำเป็นจะต้องใช้อำนาจ อำนาจนั้นก็ควรมาจากความจำเป็นของสถานการณ์ ความรู้หรือทักษะ นอกจากนี้แล้วการนิเทศการศึกษาจะต้องเน้นที่กระบวนการและหมู่คณะเป็นสำคัญ ซึ่งจะส่งผลให้หมู่คณะมีความรู้สึกว่าเขาเป็นผู้ควบคุมทิศทาง ไม่ใช่ถูกควบคุมจากบุคคลอื่น สิ่งเหล่านี้จะทำให้ทุกคนเกิดความพึงพอใจและพร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นใจและมีความสุขกับงาน

๔. การนิเทศการศึกษาจะต้องเป็นการสร้างสรรค์

การนิเทศการศึกษาจะต้องเป็นกระบวนการที่สนับสนุนให้ทุกคนสามารถแสดงออกได้อย่างเสรี มีส่วนร่วมในการอภิปรายแสดงความคิดเห็นในการแก้ปัญหา สิ่งดังกล่าวจะนำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นศึกษานิเทศก์ที่มีความคิดสร้างสรรค์จะรวบรวมเทคนิคการสอนต่าง ๆ รวมไปถึงประสบการณ์หลักสูตร จัดเป็นหมวดหมู่ทำเป็นรูปเล่มมอบให้ครู เป็นการให้โอกาสแก่ครูที่เต็มไปด้วยความรู้ในแง่มุมมองต่าง ๆ การนิเทศการศึกษาจะมีลักษณะที่ยืดหยุ่น สามารถปรับให้สนองต่อความต้องการของ สถานการณ์ต่าง ๆ ได้ การมีส่วนร่วมอย่างมีความคิดสร้างสรรค์ หากพิจารณาในรายละเอียดแล้ว จะเห็นว่าเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนใช้เวลา แต่หากจะพิจารณาในระยะยาวแล้ว จะพบว่าภาวะผู้นำที่เปี่ยมไปด้วยความคิดสร้างสรรค์จะประสบความสำเร็จตามแนวทางแห่งชีวิตตามระบบประชาธิปไตย

๕. การนิเทศการศึกษาจะต้องส่งเสริมความก้าวหน้า

การนิเทศการศึกษาจะต้องส่งเสริมความเจริญก้าวหน้า หมายความว่า การนิเทศนั้นจะต้องส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีความเจริญงอกงามเพื่อไปปรับปรุงพัฒนาสังคมต่อไป การนิเทศการศึกษาในยุคปัจจุบัน จะต้องเข้าไปดูแลให้การช่วยเหลือแนะนำการเรียนการสอนของครูถึงในชั้นเรียน ดังนั้นงานนิเทศการศึกษาจึงเป็นงานที่กว้างขวางกว่าการเรียนการสอนปกติธรรมดาในชั้นเรียน แต่การนิเทศการศึกษาจะต้องพัฒนาวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบรรยากาศทางกายภาพ สังคมและจิตวิทยา โดยการผสมผสานทรัพยากรต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม เพื่อผลผลิตทางการศึกษาที่ดีกว่า

๖. การนิเทศการศึกษาควรเป็นวิชาชีพ

การนิเทศการศึกษาจัดเป็นงานประเภทบริการ มีลักษณะเหมือนกับวิชาชีพอื่น ๆ ที่ต้องมีการประเมินผลตนเองทั้งในด้านเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย ตลอดจนแผน วิธีการและบุคลากร เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ เทคนิคต่าง ๆ และมาตรฐาน ให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับสภาพของสังคมที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ดังนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศการศึกษา นอกจากจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านวิชาการและวิชาชีพแล้วยังจะต้องมีความรู้ด้านทฤษฎีทางการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้ทำหน้าที่นิเทศ

การศึกษา จะต้องเป็นผู้มีลักษณะรอบรู้แห่งตน (Personnel Mastery) กล่าวคือ ใฝ่รู้ เป็นเจ้านายตัวเอง นำตนเอง และประเมินตนเอง การนิเทศการศึกษาที่ดีจะต้องพัฒนาจรรยาบรรณทางวิชาชีพของตนเองด้วย ดังนั้น ผลจากการนิเทศการศึกษา จะต้องส่งเสริมความเจริญงอกงามทางวิชาชีพ พัฒนาหลักสูตร ปรับปรุงการเรียนการสอนและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

คุณลักษณะของบุคลากรในการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาเป็นงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ดังนั้น ความสำเร็จของการนิเทศการศึกษา จึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจ ความรู้ความสามารถและคุณลักษณะหรือบุคลิกภาพของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายว่าจะเอื้อต่อการนิเทศศึกษามากน้อยเพียงใด ในเรื่องของคุณลักษณะของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลที่เอื้อต่อการนิเทศการศึกษาโดยจะยกมาพอสังเขป ดังนี้ (สังต์ อุทรานันท์ ๒๕๓๐)

๑. คุณลักษณะของผู้บริหาร

๑.๑ ผู้บริหารจะต้องเข้าใจว่า การนิเทศการศึกษาเป็นภารกิจของผู้บริหาร ส่วนผู้ทำหน้าที่นิเทศนั้น ถือว่าเป็นคณะทำงานของผู้บริหารที่ได้รับมอบหมายงานให้ไปทำงานร่วมกับครู ดังนั้น ผู้บริหารจะวางมือปล่อยให้เป็นที่หน้าของคณะทำงานโดยปราศจากความรับผิดชอบในผลสำเร็จมิได้

๑.๒ ผู้บริหารจะต้องสนใจให้ความสำคัญกับงานวิชาการ ผู้บริหารจะถือว่างานวิชาการคือภารกิจหลักของสถานศึกษาหรือของสถาบันทางการศึกษา ส่วนงานอื่น ๆ นั้นถือว่าเป็นงานสนับสนุนส่งเสริมให้งานวิชาการประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

๑.๓ ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญกับการบริหารงานบุคคล และจะต้องตระหนักว่าผลงานที่มีคุณภาพนั้น จะต้องเกิดจากคนที่มีคุณภาพเท่านั้น แนวคิดดังกล่าวจะก่อให้เกิดการบริหารงานบุคคลที่มีคุณภาพในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะกระบวนการเสริมสร้างแรงจูงใจ ซึ่งจะเกิดภายหลังกระบวนการ กำหนดนโยบาย การสรรหา คัดเลือก บรรจุแต่งตั้ง เมื่อองค์กรได้สรรหาคนดีมีความสามารถเข้ามาทำงานแล้ว การรักษาคณดี คนเก่งให้อยู่กับองค์กรนาน ๆ เพื่อสร้างสรรค์งานที่มีคุณภาพนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญและสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง

๑.๔ ยอมรับการทำงานเป็นทีมและให้เกียรติผู้ร่วมงาน ผู้บริหารจะต้องให้เกียรติผู้ร่วมงานในทุกระดับ จะต้องยึดหลักว่าผู้ร่วมงานทุกคนมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

๒. คุณลักษณะของศึกษานิเทศก์

๒.๑ คุณลักษณะส่วนตัว ศึกษานิเทศก์จะต้องเป็นคนที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความมั่นใจในตนเองสูง กระฉับกระเฉง มีความอดทน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ไม่เย่อหยิ่ง คุณลักษณะดังกล่าวหากเป็นไปในทางที่พึงปรารถนา จะเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อผลสัมฤทธิ์ในการนิเทศการศึกษาเป็น

อย่างยิ่ง ในทางกลับกันหากคุณลักษณะเฉพาะตัวของศึกษานิเทศก์ มีลักษณะตรงกันข้ามกับที่กล่าวมา ก็เป็นเรื่องยากที่จะทำให้การนิเทศการศึกษาดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้

๒.๒ ความรู้ความสามารถ ศึกษานิเทศก์จะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ความสามารถในด้านการถ่ายทอด การสาธิตวิธีการสอน การประเมินผล การวิจัยและเทคนิคการพูด เราจะเห็นได้ว่าความสามารถในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวที่ศึกษานิเทศก์จำเป็นต้องมีนั้น จะต้องอยู่ในระดับที่สูงกว่าผู้รับการนิเทศและที่สำคัญจะต้องรู้จริงและรู้อย่างถูกต้อง ด้วย เช่น ความสามารถในการสาธิตการสอน ศึกษานิเทศก์จะต้องรู้วิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นอย่างดีและสามารถเลือกวิธีการสอนได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาและสภาพแวดล้อมเป็นพื้นฐานก่อน หากไม่รู้ในสิ่งเหล่านี้ก็เป็นเรื่องยากที่จะทำหน้าที่สาธิตการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓ ด้านพฤติกรรม ศึกษานิเทศก์จะต้องยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย มีคุณธรรม ยุติธรรม มองโลกในแง่ดี เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี เข้าใจผู้อื่นรู้จักชื่นชมยกย่องคนที่ทำดีโดยไม่ลั้งเล พฤติกรรมดังกล่าวจะต้องเป็นพฤติกรรมที่แท้จริงถาวรของศึกษานิเทศก์ หากเป็นพฤติกรรมที่ปั้นแต่งหรือพฤติกรรมที่ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของศึกษานิเทศก์แล้ว สุดท้ายพฤติกรรมถาวรก็จะปรากฏ ซึ่งก็จะเป็นอุปสรรคต่อการทำหน้าที่นิเทศการศึกษาและแน่นอนผลการนิเทศการศึกษาก็จะไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

๒.๔ ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ศึกษานิเทศก์จะต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ตรงต่อเวลา มีความตั้งใจที่จะทำงานในหน้าที่ให้สำเร็จตามเป้าหมาย มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

๓. คุณลักษณะของครูผู้ทำหน้าที่นิเทศ

ตามที่กล่าวมาแล้วในข้อ ๑. ว่าการนิเทศการศึกษาเป็นภารกิจของผู้บริหาร ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศนั้นถือว่าเป็นคณะทำงานของผู้บริหาร ดังนั้น ในกรณีที่ผู้บริหารแต่งตั้งให้คณะครูทำหน้าที่นิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษา คณะครูผู้ทำหน้าที่นิเทศควรจะต้องมีคุณลักษณะอย่างใดอย่างนั้น จากงานวิจัยของ ถวิล วรรณประภา (อ้างในเอกสารการสอน จีระพันธ์ พูลพัฒน์) ได้ศึกษาคุณลักษณะของคณะครูผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษาสรุปได้ ดังนี้

- ๓.๑ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์และมีผลงานเป็นที่ยอมรับของเพื่อนครูภายในสถานศึกษา
- ๓.๒ เป็นผู้ที่ไม่นิยมใช้อำนาจในการทำงาน
- ๓.๓ มีความรู้เกี่ยวกับหลักการบริหารการศึกษา การนิเทศการศึกษา หลักสูตรและการสอน
- ๓.๔ มีความสามารถในการสาธิตการสอน
- ๓.๕ มีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการสอน จิตวิทยาพัฒนาการและเข้าใจถึงสภาพแวดล้อม

จากข้อสรุปของงานวิจัยดังกล่าว ผู้เขียนเห็นด้วยกับผลการวิจัยทุกประการ ด้วยเหตุผลโดยรวมว่างานนิเทศการศึกษาเป็นงานวิชาการทางด้านการศึกษา ดังนั้น ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการนิเทศการศึกษาจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการบริหารการศึกษา จิตวิทยาพัฒนาการ หลักสูตรและการสอน

รวมไปถึงความสามารถในการสาธิตการสอน อยู่ในเกณฑ์ที่ดีมาก หรือมากที่สุด เพราะผู้รับการนิเทศ การศึกษาเป็นครูที่ได้รับการศึกษาในด้านการศึกษามาเช่นกัน และบางท่านก็มีประสบการณ์และผลงาน ทางวิชาการมาไม่น้อย นอกจากความรู้ ความสามารถที่กล่าวมาแล้ว คณะครูผู้ทำหน้าที่นิเทศจะต้องเป็น ผู้มีประสบการณ์และมีผลงานที่เป็นที่ยอมรับของเพื่อนครูในสถานศึกษาด้วย หากคณะครูผู้ทำหน้าที่ นิเทศการศึกษา มีความรู้ ความสามารถ รวมไปถึงประสบการณ์ด้านการสอนและผลงานไม่เป็นที่ยอมรับ ของครูผู้รับการนิเทศแล้ว เป็นเรื่องที่ยากลำบากมากที่สุดที่การนิเทศจะประสบความสำเร็จ และหากคณะ ครูผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาสำคัญตนผิดคิดว่าตนหรือคณะทำงานของตนมีอำนาจตามที่ผู้บริหาร แต่งตั้ง และใช้อำนาจเป็นตัวนำในการทำงานแล้ว ก็ต้องถือเป็นกรรมของผู้เรียนทั้ง ๆ ที่เขาไม่มีส่วน เกี่ยวข้องในการมอบอำนาจแม้แต่หน่อย

ดังนั้น ไม่ว่าจะผู้ให้อำนาจหรือผู้รับอำนาจมาทำหน้าที่นิเทศการศึกษาจะต้องตระหนัก กล่าวคือ ผู้ให้อำนาจจะต้องเข้าใจในกระบวนการและหลักคิดของการนิเทศการศึกษาว่าเป็นอย่างไร รวมไปถึง จะต้องรู้และเข้าใจว่า ผู้ที่จะมาทำหน้าที่นิเทศการศึกษาให้แก่ครูในสถานศึกษานั้น มีคุณลักษณะอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับงานวิชาการด้านการนิเทศการศึกษา ทั้งนี้เพื่อจะได้มอบงานให้เหมาะสมกับคน ใน ส่วนของผู้รับอำนาจหรือหน้าที่ในการนิเทศก็เช่นเดียวกัน ท่านจะต้องมีความเข้าใจและรู้ในปรัชญาของ การนิเทศการศึกษาและรู้กระบวนการและวิธีสอนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างแท้จริง ท่านต้องรู้ว่าท่านมีศักยภาพ อยู่ในระดับใด เพียงพอที่จะให้คำปรึกษา สนับสนุน ช่วยเหลือ และมีบทบาทในการเป็นส่วนร่วมเพื่อ ปรับปรุงการเรียนการสอนของครูมากน้อยเพียงใด สิ่งเหล่านี้คณะครูผู้ให้การนิเทศจะต้องรู้ได้ด้วยตนเอง อยู่แล้ว เพื่อให้การนำเสนอเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา มีสาระครบถ้วน (โดยสังเขป) ผู้เขียนจะนำเสนอ การนิเทศในรูปแบบต่าง ๆ ในฉบับต่อไป.....สวัสดิ์ครับ

*****

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา นิพนธ์พิทยา. การนิเทศการศึกษากับการพัฒนา, ๒๕๓๗
- วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์. หลักการนิเทศการศึกษา, ๒๕๓๖.
- วีระพันธ์ พูลพัฒน์. เอกสารการสอนหลักการนิเทศการศึกษา, ๒๕๔๘.